

Leena Vilka: Ympäristöetiikka – vastuu luonnosta, eläimistä ja tulevista sukupolvista. Yliopistopaino, Helsinki 1993 (uusintapainos 2003).

LEENA VILKKA on suomalaisen akateemisen ympäristöfilosofian pioneereja. Hän on tuonut suomalaiseen fil osofiseen keskusteluun etenkin angloamerikkalaisesta ympäristöfilosofian perinteestä kumpuavia näkökulmia, kuten perinteisen arveteorian laajentamisen käsittämään muiden luonnonoloiden moraalista arvoa.

Väitöstutkimukseen vuonna 1995 hän käsitteli luon-

non itsesarvon tematiikkaa. Keskeisiä teemoja hänen myöhemmässä tuotannossaan ovat olleet eläinten oikeudet sekä modernin yhteiskunnan kritiikki.

YMPÄRISTÖETIIKKA on toistaiseksi ainoa suomenkielinen modernin ympäristöfilosofian perusoppikirja. Vilka

käy läpi ympäristöfilosofiaa motivoivia peruskäsitteitä ja kentälle syntyneitä jakolinjoja kuten antroposentrismi–biosentrismi, arvojen ihmislähtöisyys ja ajatus sisäsyntyisistä arvoista jne.

Jossain määrin teoksessa painottuukin tämä ympäristöfilosofian analyttiseen

etiikkaan keskittyvä traditio, mutta Vilka tiivistää myös muunlaisia ympäristöfilosofisia näkökulmia sekä konkreettisia ympäristökäsityksiä. Teos on hieman vanhentunut, mutta se soveltuu edelleen lukuoppaaksi ympäristöfilosofiasta kiinnostuneelle opiskelijalle.

VILKAN MUITA julkaistuja teoksia ovat mm. *Eläinten tietoisuus ja oikeudet* (1996), *The Intrinsic Value of Nature* (1997) sekä *Oikeutta luonnolle: ympäristöfilosofia, eläin ja yhteiskunta* (1998). Hän on myös toimitanut useita eläinkäsityksiä, ympäristötutkimusta ja yleisempää ympäristöajattelua käsitteleviä kokoama-teoksia.



Jarmo Heinonen & Osmo Kuusi (toim.): *Ekologinen humanismi. Ekosäätiö (1996), Otava, Keuruu 1997*

MODERNI YMPÄRISTÖTIETOISUUS

heräsi Suomessa suunnilleen samoihin aikoihin kuin muualla maailmassa. Tarkkaa lähtökohtaa ei ole mielekästä yrittää paikantaa, mutta viimeistään 60-luvulta lähtien Suomessa tuli julkiseen keskusteluun useita 'ympäristöajattelijoita'.

Ympäristöhuolen ja sen synnyttämien ensimmäisten yhteiskunnallisten reaktioiden (ympäristölainsäädäntö, vakiintunut kansalaistoiminta jne.) jälkeen ympäristö nousi yhä uudelleen tärkeäksi keskustelunaiheeksi erilaisten avaintapahtumien myötä.

Kun uudet kansalaisliikkeet herättivät huomiota ja toivat esiin uusia

ongelmia 90-luvulla, nousivat ympäristöasiat taas yleisempään keskusteluun. Samalla ne vakiintuivat yhä uusien tieteenalojen ongelmiksi.

KOKOELMA *Ekologinen humanismi* on osoitus ympäristökysymyksen murtautumisesta yleisempään kulttuuriseen keskusteluun. Osa kokoelman kirjoittajista oli aiemmin toiminnut ympäristökysymyksen parissa.

Filosofian alalla Juhani Pietarinen oli herättänyt ympäristöeettistä keskustelua, Yrjö Sepänmaa oli taas synnyttämässä ympäristöestetiikan tutkimusta Suomessa, ja G. H. von Wright oli toiminut laajemman kulttuurikriittisen keskustelun avaajana (tietysti monien muiden rinnalla).

Mutta monien kirjoittajien teksteissä näkyy ympäristöteeman mur-

tautuminen uusille alueille. Ajankuvana kokoelma on kiinnostava.

KIRJOITUKSET KESKITTYVÄT laajoihin maailmankuvallisiin kysymyksiin. Johdannossa Osmo Kuusi ottaa lähtökohdaksi jaottelut kokonaisvaltaisiin 'luontoasenteisiin', mikä onkin ollut yleistä suomalaisessa ympäristökirjallisuudessa.

Ihmisen ja luonnon suhdetta pohditaan totaliteettina, ja sen kautta kysytään yleisiä tulevaisuuden kehityksen kysymyksiä. Teoksen taustaideana onkin vastakkainasettelu löyhästi määritellyn humanismin (tai ihmiskeskeisyyden/-lähtöisyyden) eri muotojen ja luontokeskeisen ajattelun välillä.

Pyrkimyksenä on löytää ekologisen humanismin mielekkäitä muotoja. 'Luontokeskeisyys' jää ehkä josain mielessä poissaolevaksi viittauskohteeksi, eikä vastakkainasettelu siksi tunnu teoksen kokonaisuudessa kovin hyödylliseltä.



Jussi Kotkavirta (toim.): *Luonnon luonto – Filosofisia kirjoituksia luonnon käsitteestä ja kokeimisesta*. SoPhi, Jyväskylä 1996.

FILOSOFISTEN luontokäsitteiden ja luontokäsitysten historialliseen tarkasteluun on löytyy hyvin erilaisia näkökulmia. Yksi olennainen kysymys on: mikä on tällaisen tutkimuksen merkitys? Monille aatehistorioitsijoille kyse on nykyisten kulttuuristen uskomusten taustan avaamisesta, omien käsitysten ymmärtämisestä. Toisille aatehistoria avaa näkökulman siihen, miten luontokäsitykset ovat kytkeytyneitä käytännöllisiin luontosuhteisiin, tai miten 'luonnon' eri merkitykset liittyvät moraalisin ja yhteiskunnallisiin merkityskamppailuihin.

Ympäristöfilosofisessa keskuste-



lussa historialliset tarkastelut ovat ja kaantuneet karkeasti kahteen leiriin. Toisaalta on pyritty ymmärtämään 'luonnolle tuhoisan ajattelun' historiaa, esimerkiksi modernia luonnontiedettä tai kristinuskkoa. Toisaalta taas 'myönteisemmän' ajattelun esimerkejä on haettu joko oman kulttuuri-alueen ajattelun tai etäisempien traditioiden historiasta. Tähän kahtiajakoon liittyy ilmeisiä ongelmia: yksinkertaistettu käsitys ideoiden ja toiminnan suhteesta, yksilulotteinen ajatus 'luonnolle tuhoisuudesta' ja niin edelleen. Vaikka esimerkiksi kristinuskon merkityksestä käydyt ympäristöfilosofiset keskustelut ovat olleet kiintoisia, jäävät nämä syvemmät filosofiset ongelmat usein huomiotta.

KOKOELMAN *Luonnon luonto* ote on kiinnostava, sillä siinä pääosin ohitetaan tämä problematiikka. Kirjoittajat eivät juuri ota kantaa yleisiin maailmankuvallisiin positiioihin, vaan he lukevat yksittäisten filosofien ajattelusta esiin heidän luontokäsitteitään ja -käsityksiään. Tarkoituksena ei ole vetää hatusta nykykeskusteluun radikaalisti erilaisia käsityksiä, vaan filosofeja luetaan inspiraationa nykykeskustelun elävöittämiseen. Toimituksellisenä ideana on luontokäsityksen uudistuksen tarve: radikaalisti nykyisestä poikkeavien käsitysten tarkastelu mahdollistaa oman ajattelun uudistumisen.

Kuten monet muut seminaarin tai kollokvion pohjalta rakennetut kokoelmat, jää *Luonnon luonto* silti hieinan hajanaiseksi. Se ei ole keskustelleva kokonaisuus, ja kirjoittajien käsittelemillä 'luonnolla' ei aina ole kovin paljon yhteistä. Yksittäiset tekstit ovat silti ympäristöfilosofisesti kiinnostavia.

Yrjö Uurtimo & Vesa Jaaksi
(toim.): Ympäristöfilosofian polkuja. Tampereen yliopisto/TA-JU, Tampere 1997.

MODERNILLA ympäristöfilosofialla on poliittiset juuret. Se syntyi osana 50-luvulta juontuvaa 'ympäristöherätystä', ja ensimmäiset kirjoittajat pyrkivät sekä herättämään, kritisoimaan että vaikuttamaan kirjoituksillaan.

Oppituoleja, aikausjulkaisuja tai aatesuuntauksia ei vielä ollut, vaan näkemyseroista huolimatta kirjoittajia motivoi moraalinen ja poliittinen huoli, ainakin näennäisesti samanlainen käsitys kriisiytyneestä tilanteesta.

KOKOELMAN *Ympäristöfilosofian polkuja* toimittajat pyrkivät käännovalinnoillaan korostamaan juuri tätä ympäristöfilosofian käytännöllistä puolta.

Johdantoartikkelissa toimittaja Yrjö Uurtimo ja Jussi Vähämäki kerto-

vat etsineensä ajattelijoita, jolle teoretisointi yhdistyy käytännölliseen toimintaan ja työhön yhteiskunnallisten epäkohtien poistamiseksi. Tuloksena on jossain määrin hajanainen kokoelma kirjoituksia, joilla ei si-

sällöllisesti ole kovin paljon tekemistä keskenään.

Esimerkiksi Tom Reganin *Eläinten oikeuksien puolesta* ja Arne Næssin *Syväekologinen liike – joitakin sen filosofisia puolia* eroavat niin aiheensa kuin filosofisen otteensa puolesta.

Ensimmäinen on systemaattinen eettinen argumentti eläinten oikeuksien puolesta, jälkimmäinen enemmänkin ohjelmallinen julistus ympäristöliikედinnälle, joka ei vaadi tiukkaa teoreettista yhtenäisyyttä. Karen

J. Warrenin *Feminismi ja ekologia: yhteisyyksien rakentamista* taas on kiivas puheenvuoro feministisen teorian kiistoissa ja siksi sidonnainen laajempaan keskusteluun.

TÄSTÄ HUOLIMATTA kokoelman kirjoitukset ovat eloisia puheenvuoroja, ja ympäristöfilosofian suomalaisten käännosten parissa ne puolustavat paikkaansa.

Jälkisanoinaan toimittajat tuovat esiin toisen motiivin kokoelman taustalla. Etenkin kokoelmaan käännettyjen Hans Jonasin ja Michel Serresin tekstien tunnelmissa he puhuvat ympäristöajattelun 'umpikujasta', johon teknis-tieteellisen ajattelun korostaminen on johtanut.

Martin Heideggerin näkemykset ovat selvästi taustalla. Toimittajat peräänkuuluttavat ympäristöajattelun murrosta 'elävämpään', kokemukselliseen luonnon ymmärtämiseen.



Olli Tammilehto: *Maailman tilan kootut selitykset*. Like Kustannus ja Suomen Rauhanpuolustajat, Helsinki 1998

OLLI TAMMILEHTO on suomalaisen ympäristöliikkeen ja ympäristöfilosofian veteraaneja. Hän on osallistunut erilaisten kansalaisliikkeiden toimintaan ja kirjoittanut moninlaisista aiheista pääosin akateemisen maailman ulkopuolelta käsin. Hänen teoksessaan *Ekofilosofia, vaihtoehtolike ja ydinvoima* (1982) ilmestyi ensimmäisiä suomalaisia ympäristöfilosofisia kirjoituksia. Tammilehto on tosin tuotannossaan korostanut 'filosofian' laajaa ymmärrystä, esimerkiksi yhteyksiä poliittisen taloustieteen teemoihin ja yleisemmin yhteiskuntateoriaan. Niinpä tässä on ehkä paikallaan puhua laajemmin 'ympäristöajattelusta', joka Suomessakin tuki alkoi aiemmin.

Tammilehdon kotisivuilla www.tammilehto.info on luettavissa monia ympäristöfilosofisia ja aihepiiriin liittyviä kirjoituksia, ja sivujen linkkihakemistosta löytyvät tärkeimmät alan nettilähteet.

YMPÄRISTÖFILOSOFIAN kentällä Tammilehto edustaa yhteiskunnallista suuntausta, ja hän onkin saanut paljon vaikutteita mm. yhdysvaltalais-

ta yhteiskuntaekologian (*social ecology*) suuntauksesta, etenkin Murray Bookchinin ajattelusta. Hän käsittelee erityisen paljon ympäristöongelmien yhteyksiä muihin yhteiskunnallisiin ongelmiin ja sitä kautta ennen kaikkea vallan ja hierarkkisuuden problemaatiikkaan. Ympäristöfilosofinen puhe ja kirjoittaminen on hänelle aina ensisijaisesti toimintaa nykyisten ongelmien ratkaisemiseksi, ja hän korostaakin aina filosofian osallistuvuutta.

Maailman tilan kootut selitykset on eittämättä Tammilehdon pääteos, jossa hän pyrki ottamaan haltuun suureellisesti muotoillun ongelman: miksi maailmassa on niin paljon pahaa ja miksi asialle ei tunnu tapahtuvan mitään? Jopa banaalilta tuntuvasta muotoilusta huolimatta kirja on hyvin konkreettinen matkaopas ihmisen ja muun luonnon ongelmien ja ennen kaikkea niitä ylläpitävien mekanismin äärelle. Kirja rakentuu erilaisten 'pahan selitysten' kyseenalaistamisen sarjaksi. Tammilehto osoittaa, mi-



ten tietyt tavat ymmärtää maailman ongelmat tukevat samoja ongelmia aiheuttavia käytäntöjä tai halvaantavat ihmisten poliittisen miellikkuuden niiden äärellä. Hän johdattaa lukijan vallan ja teknologian kysymyksiin sekä niiden konkreettisiin ilmenymiin – kirja päättyy käsittelemään nykymuotoisen globalisaation instituutioita ja ideologioita. Vastarinnan mahdollisuudet löytyvät hierarkkista valtaa vastustavista 'uuden yhteiskunnan saarekkeista', konkreettista ja metaforisista.

TÄMÄNKALTAISIIN yhteiskunnallisen ympäristöfilosofian näkemyksiin liittyy myös ongelma, totalisoimisen taipumus. Ympäristöongelmien moninaisuudesta tulee yksi Ongelma, jolle haetaan kokonaisellistyttyä kulttuurin yleisellä tasolla. Tämä yksinkertaistaa ja vääristääkin käsitystä ympäristökysymyksen moneudesta, ja samalla luonnon moninaisuudesta. Samalla ratkaisu näyttää ehkä liian yksinkertaiselta. Toisaalta Tammilehdon ympäristöfilosofian tarkoituksena on löytää aikalaisanalyysi, joka on mielekäs toiminnan pohja, tarpeeksi hyvä selitys.

Markku Oksanen & Marjo Rauhalaha-Hayes (toim.): Ympäristöfilosofia – Kirjoituksia ympäristönsuojelun eettisistä perusteista. Gaudeamus, Tampere 1999

AKATEEMISEN ympäristöfilosofian juuret ulottuvat tulkinnasta riippuen 50- tai 60-luvulle, vaikka erilaisia luontosuhteita problema-tisoivia näkemyksiä on löydettävissä huomattavasti aikaisemmin. Itse asiassa ympäristöfilosofissa keskustelussa kysymys alkuperästä on muodostunut yhdeksi keskeisistä kiistakysymyksistä (alkuperän etsimisen problematiikasta ks. esim. Ville Lähde, Ympäristöfilosofian yhtenäisyydestä, *Tiede & Edistys*, 2/2005, s. 113–139).

Ympäristöfilosofi Markku Oksanen korostaa kokoelman *Ympäristöfilosofia* johdannossa ajatusta ympäristöfilosofian pitkästä historiasta: ”Ympäristöfilosofia, ihmisen paikkaa luonnossa tarkasteleva filosofian ala,

on käytännössä yhtä vanhaa kuin itse filosofinen pohdintakin.” (Oksanen & Rauhalaha-Hayes 1999, 7)

TÄSTÄ HUOLIMATTA kokoelma keskittyy akateemisen ympäristöfilosofian alaan tai disiplinaani, ja sen piirissä käytyyn ensisijaisesti analyttisen filosofian värittämään kansainväliseen keskusteluun. Useimmat kokoelmaan käännettyjen tekstien kirjoittajat ovat siis mielellään itsensä ympäristöfilosofiksi tai -eetikoksi.

Toimittajat ovat tietoisesti rajanneet kokoelmaan tiettyjä pioneeritekstejä ja niiden herättämää keskustelua, etenkin angloamerikkalaisen ympäristöfilosofian klassikkotekstejä.

RAJAKSEN TAKIA teoksessa on tietysti puutteita, jos sitä ajattelee ympäristöfilosofian kartoituksena, ja monien ympäristöfilosofian suuntausten

tekstejä on käännetty edelleen suomeksi hyvin vähän. Mutta mikään yksittäinen kokoelma ei pystyisikään tyydyttävään kattavuuteen.

Kokoelmasta jää uupumaan myös filosofisen toiminnan ja käytännön suhteen pohdinta, ympäristöfilosofian itereflektio – tämäkin ongelma on tietysti enemmän tradition kuin toimittajien. Rajauksen ansiona on keskusteluiden jäljittäminen irrallisten näkemysten sijaan. Näin teos on normaalia esseekokoelmaa eheämpi kokonaisuus.

Ympäristöfilosofia on tärkeä kontribuutio suomalaiselle ympäristöfilosofialle, sillä se antaa aiheesta kiinnostuneelle opiskelijalle helpon pääsyn tärkeiden tekstien äärelle. Esimerkiksi Aldo Leopoldin *Maaetiikka*, Arne Næssin *Pinnallinen ja syvävälinen, pitkän aikavälin ekologialli-* ke, Lynn White Jr:n *Ekologisen kriisin historialliset juuret* ja John Passmoren *Asenteet luontoa kohtaan* tulevat alan harrastajalle väistämättä eteen, ja alkuteksteihin tutustuminen antaa tukeaa keskustelun ymmärtämiselle.



Suvelise Nurmi (toim.): Hurja luonto – Abrahamista Einsteinin. Yliopistopaino, Helsinki 1999.

LUONTOKÄSITYSTEN historian tutkimukseen liittyy suuria ongelmia. Iso osa tutkimuksesta on keskittynyt joko filosofisten ja uskonnollisten käsitysten kartoitukseen tai materiaaliseen ympäristöhistoriaan, eri yhteiskuntien luonnonhoitokäytäntöjen tutkimiseen. Yleistysten tekeminen esimerkiksi filosofisista luontokäsityksistä on ongelmallista, koska silloin niiden helposti vain oletetaan edustavan arjen kokemusta. Keskityminen pelkkiin materiaalisin suhteisiin taas sivuuttaa luonnonhoitokäytäntöjä tukevat merkitykset. Viime vuosina esimerkiksi Bruno Latour on käsitellyt tätä problematiikkaa.



Käsitteellisellä tasolla ongelmana on nykyisten luontokäsitteiden tai 'luonnon' merkitysten epäproblemaattinen leimaaminen historiaan. Meille tutun luonnon, tietyn todellisuuden alueen, ja sanan 'luonto' eri merkitysten suhde on kuitenkin muuntunut. Luontokäsitteen ala ei ole ollut vakio. Toisaalta kokemukset luonnosta ovat nekin muuntuvalaisia: eri aikoina on kohdattu erilaisia luonnonympäristöjä, ja käsitys luonnon laajuudesta on vaihdellut.

KOKOELMASSA *Hurja luonto* on luontokäsitysten aatehistoriaa lähestytty pelkkää 'filosofiaa' laajemmin. Kyseessä ei ole niinkään läntisten luontokäsitysten kartoitus kuin sarja tiettyjen historian vaiheiden luontokäsityksiä koskevia väitteitä. Ennen kaikkea kokoelmassa tarkastellaan

luontoa (koko maailmaa) tai luonnon ja kulttuurin suhteita koskevia näkemyksiä uskonnossa ja tieteessä. Kirjoittajat avaavat kiinnostavia näkökulmia uskonnollisten ja tieteellisten luontokäsitysten väliin kytköksiin sekä siihen, millaisia tieteellisiä käytäntöjä käsitykset mahdollistavat (joskin käytännöt jäivät taustalle). Tässä kokoelma muistuttaa R. G. Collingwoodin teosta *The Idea of Nature* (1945), vaikka jälkimmäisessä onkin paljon raskaampi, kokonaisia maailmankuvia konstruoiva ote.

Vaikka kokoelman teksteistä paistaa välillä turhan yksinkertainen käsitys ideoiden ja käytäntöjen kauusalitteista, on se kokonaisuutena hyödyllistä luettavaa ympäristöfilosofian harrastajalle. Viimeisten esseen katsaukset viime vuosikymmenten ympäristöetiikkaan eivät tosin tunnu oikein sopivan muiden tekstien yhteyteen. Samanlaisia yleisesityksiä löytyi jo kirjan ilmestyessä useita.

Arto Haapala & Markku Oksanen (toim.): *Arvot ja luonnon arvottaminen*. Gaudeamus, Helsinki 2000.

KYSYMYKSET LUONNON arvottamisesta ja arvojen olemuksesta ovat olleet keskiössä pian puoli vuosisataa jatkuneessa modernissa ympäristöfilosofisessa keskustelussa.

Tähän on kaksi selvää syytä. Toisaalta ympäristöfilosofiaa on harrastettu ainakin tekstimassaan nähden eniten analyttisen etiikan välineistöllä – pyrkimyksenä on ollut aiempien eettisten teorioiden ‘laajennus’ uusille alueille. Toisaalta puhe ‘arvoista’ on yleistä niin arkipäiväisessä keskustelussa kuin julkisessa poliittisessa ja

taloudellisessa retorikassa.

Arvomuutokset, arvovalinnat ja arvokeskustelu ovat retorisia kanavia, joiden kautta etenkin Pohjoisen yhteiskunnissa käydään keskustelua yhteiskunnallisesta tulevaisuudesta. Monille ympäristöfilosoifeille tämän vallitsevan keskustelun piirissä toimiminen on myös mielekkäisyksymys.

KOKOELMAN *Arvot ja luonnon*

arvottaminen taustalla on nähtävissä molemmat motiivit. Johdannossa ympäristöfilosofi Markku Oksanen korostaa arvokäsitetä sekä eräänlaisena filosofisena vakioteemanä että hyödyllisenä keskustelun kosketuspintana.

Toimittajien pyrkimykseenä on avata monitieteistä keskustelua ympäristökysymyksistä, ja käsite tarjoaa siihen yhteisen kielen. Kirjoituksista syntyikin

monikasvoinen kokonaisuus moraaliteoriasta esteetiikkaan, yhteiskunnallisen päätöksenteon ja talouden näkökulmiin sekä ympäristöilmiöiden konkretiaan.

TEOS TARJOAA HYVÄN yleisesityksen arvokeskustelun monikasvoisuudesta, mutta tiettyä kriittistä otetta jää kaipaamaan. ‘Arvoon’ perustuvaa ympäristökeskustelua on kritisoitu poliittisesta neutraaliudesta, sillä se korostaa yksinkertaista ajatusta ‘valinnasta’ moraalikysymysten yhteydessä. Näin näkemykset vallasta ja ympäristösuhteita rakentavista instituutioista jäävät helposti sivuun, ja arvofilosofian neutraalista ‘yhteiskunnasta’ tulee lopulta kaunistettu kuva meidän yhteiskunnastamme.

Kokoelman teksteissä puututaan näihin teemoihin paikka paikoin, mutta etenkin filosofisilta teksteiltä olisi toivonut enemmän herkkyyttä – nyt ne jäävät yhteiskunnalliselle konkretialle etäisiksi.



Jukka Heiskanen (toim.): Marx ja ekologia. Kustannusyhtiö TA-tieto Oy ja Demokraattinen sivistysliitto ry., Helsinki 2001

MARX ON KIISTELTY hahmo myös ympäristöfilosofian piirissä. Angloamerikkalaisessa keskustelussa kädenväöntö Marxin "ekologisuudesta" tai "antikologisuudesta" alkoi 70-luvulla ensimmäisissä aikakausjulkaisuissa.

Marxilaiset ajattelijat olivat kuitenkin tarttuneet ympäristökysymyksiin jo huomattavasti aiemmin. Muun muassa kriittisen teorian edustajat sivusivat niitä jo 50-luvulla, ja 60-luvun loppuun opiskelijaliikkeen vuosina niistä keskusteltiin hyvin aktiivisesti. Karl Kautsky mainitaan usein varhaisena "ekologisena" marxilai-



sena. Akateemisen ympäristöfilosofian piiriin onkin syntynyt löyhä ekomarxilainen koulukunta.

KYSYMYS MARXIN ja eri marxilaisuuksien "ekologisuudesta" ei ole kuitenkaan yksinkertainen. Termi 'ekologia' on niin latautunut, ettei ole aina selvää, mihin sillä viitataan.

Tässä keskustelussa Marxin (anti)ekologisuuudella on viitattu neljään keskeiseen aihealueeseen: 1) yhteiskunnallisen kehityksen ja teknologian teema, 2) yksittäisten

ympäristöongelmien varhainen huomioiminen ja "luonnon tuhoamisen" yleinen tuomio, 3) analogisuus tietyille luonnontieteellisen ekologian näkemyksille, sekä 4) luontokäsitteen asema filosofiansa.

'Ekologiasta' tulee myös kovin helposti ylenlyssana, leima yleisesti myönteisille näkemyksille. Siksi ekologisuukseskustelu on aika ajoin muuntunut pelkäksi apologiaksi. Esimerkiksi John Bellamy

Foster käsittelee teoksessaan *Marx's Ecology* (2000) ansiokkaasti Marxin luontokäsityksiä, suhdetta kehittyviin ekologiatieteisiin ja konkreettisten ympäristöongelmien havainnointia. Hän kuitenkin pyrkii esittämään Marxin oppitunnit uutuuksina, joita ympäristöajattelu ei ole havainnut – vaikka 90-luvulla oli käynnissä eräänlainen ympäristöajattelun dialektinen vallankumous.

Kokoelman Marx ja ekologia kirjoittajat lähestyvät tätä aiheetä hyvin erilaisista näkökulmista. Kokonaisuutena teosta koskevat edellä mainitut ongelmat. Ekologisuus on monia asioita, eivätkä tekstit sen vuoksi juuri keskustelee keskenään. Joka tapauksessa tekstit antavat kiinnostavia näkymiä esimerkiksi Marxin ja Engelsin keskusteluihin maaperän köyhtymisestä tai Marxin näkymiin globalisovasta maailmantaloudesta.

Ympäristöfilosofin kannattaa tutustua keskusteluun Marxista ja marxismista, sillä se on osaltaan nostanut ympäristöfilosofiaan kysymyksiä tuotannollisista ja taloudellisista rakenteista ja näin rakentanut yhteiskunnallista ympäristöfilosofiaa.

**Yrjö Haila & Pekka Jokinen
(toim.): Ympäristöpolitiikka -
Mikä ympäristö, kenen politiikka?
Vastapaino, Tampere 2001.**

MODERNI YMPÄRISTÖKYSYMYS on poliittinen projekti. Viimeistään 60-luvulla joukko aiemmin erillisiksi nähtyjä ilmiöitä kytkettiin yhteen, ja ne alettiin nähdä saman ilmiön, ympäristökriisin, ilmentyminä. Tämä ajatus ei ollut täysin uusi, vaan sille oli luotu taustaa esimerkiksi maantieteen, kulttuurikritiikin ja romantiikan eri muotojen parissa.

Yksittäiset ympäristökysymykset oli nostettu esiin myös esimerkiksi vasemmistolaisessa tai anarkistisessa ajattelussa osana laajempaa kriisiä. Toisen maailmansodan jälkeen näkyviin tuli kuitenkin uudenlaisia ongelmia, ja tietyt avainkokemukset syn-

nyttivät ajatuksen globaalista ympäristöstä – ”ympäristöongelma” yleiskäsitteenä syntyi tässä prosessissa.

Samaan aikaan syntyi laajaa moraalista huolta, ja erilaiset poliittiset toimijat mobilisoituivat kysymyksen ympärille: syntyi ympäristöjärjestöjä, löyhempiä liikkeitä, puolueita, uusia hallinnon sektoreita, talouden toimijoiden reaktioita... ympäristökysymyksestä tuli kestävä poliittinen aihe. Siksi pitäisi kai sanoa, että moderni ympäristökysymys on joukko erilaisia, keskenään ristiriitaisia poliittisia projekteja. Jokaisen ympäristöfilosofin harrastajan olisi tunnettava tämä yhteiskunnallinen tausta, ottakoon hän sitten minkälaisen kannan tahansa ympäristökysymyksen luonteeseen.

YMPÄRISTÖPOLITIikka on Tampereen yliopiston Aluetieteen ja ympä-

ristöpolitiikan laitoksen tutkijoiden kirjoittama yleiskatsaus ympäristökysymyksen politiikkaan. Se kuvaa niin suomalaisen kuin kansainvälisen ympäristöpolitiikan syntyä sekä yhtenäisinä kertomuksina että esimerkkitaupauksina. Kirjassa muotoillaan myös teoreettisia näkemyksiä ”ympäristön poliittisoitumisen” ymmärtämiseen: miten uudenlaisia toimijoita tai liittoutumia syntyy, miten elinympäristön ilmiöt nousevat poliittisen ja moraalisen huomion kohteeksi?

Kirjan ensisijainen käyttötarkoitus ympäristöpolitiikan oppikirjana heijastuu sen yhteiskunnalliseen otteeseen. Kirjoittajat korostavat hallinnon järjestelmien, kansalaisyhteiskunnan ja taloudellisten toimijoiden suhteita vakilintuneen politiikan kentillä. Kysymyksiä vallasta käsitellään tietoisesti mikrota-son kautta, erilaisten ”vallan artefaktien” syntymisenä. Teoksen loppupuolella käsitellään myös ympäristöetiikan kysymyksiä, mutta nämä osiot jäävät hieman hajanaisiksi ja irrallisiksi.



**Yrjö Haila & Ville Lähde (toim.):
Luonnon politiikka.
Vastapaino, Tampere 2003.**

YMPÄRISTÖFILOSOFISESSA keskustelussa tapahtui 1990-luvulla merkittävä murtuma, kun useat ajattelijat alkoivat kyseenalaistaa tiettyjä alan peruskäsitteitä ja ympäristökäsitteiden käsitteellistystä. Samankaltaista kritiikkiä kuului niin feministiin, postkoloniaaliseen tutkimukseen kuin kriittiseen teoriaan perustuvasta ympäristöajattelusta.

Kritiikin kohteena olivat ennen kaikkea luonto-kulttuuri-dualismi sekä 'luonto' yhtenäisenä kategoriana. Ne nähtiin yleisenä kulttuurisena ongelmana, joka johti myös ympäristöajattelua umpikujaan.



EKOFEMINISTI Val Plumwood esitti teoksessaan *Feminism and the Mastery of Nature* (1993) mallin dualistisen ajattelun yhteyksistä herruuden eri muotoihin. Ehkä kärjekkäimmin 'luonnon' kategoriaa kritisoi Steven Vogel teoksessa *Against Nature* (1996): hän syytti ympäristöfilosofiaa luonnollisten ja kulttuuristen elementtien väistämättömän yhteenkietoutumisen unohtamisesta sekä luontokäsitysten sosiaalisen luonteen sivuuttamisesta.

KOKOELMAAN *Luonnon politiikka* on kerätty joukko luontokäsitteitä sekä luontoa koskevia käsitteitä käsitteleviä käännösartikkeleita. Toimittajat peräänkuuluttavat johdantotekstissään 'luonnon poliittisuutta' kahdessa eri mielessä.

Toisaalta on ymmärrettävä ei-inhimillisen luonnon elementtien väistä-

mätön osallisuus yhteiskuntien kehityksessä, ja sitä kautta luonto-kulttuurirajan konkreettinen kyseenalaistuminen. Toisaalta on nähtävä, miten 'luonto' saa mitä erilaisimpia moraalisia ja poliittisia merkityksiä, jolla tehdään politiikkaa.

Perusteet tekstien valintaan ovatkin 'ohjelmallisia': toimittajat pyrkivät asettamaan ne osaksi yhteistä kulttuurikriittistä väitettä. Ositain tämä onnistuu, vaikka teksteissä painottuu enemmän luontokäsitysten purkaminen ja luontokäsitysten yleistason tarkastelu kuin se konkreettinen 'luonnon osallisuus', jota johdannossa painotetaan. Bruno Latourin ohjelmaluonnosta *Moderini vai ekologinen? Uutta oikeutusta etsimässä* lukuun ottamatta kirjoitukset jäävät myös konkreettiselle politiikalle hieman etäisiksi. Sen sijaan korostuvat erilaiset vallan ylläpitämisen ja uudistamisen kulttuuriset mekanismit.

Elisa Aaltola: *Eläinten moraalinen arvo. Vastapaino, Tampere 2004.*

ELÄINASIALIIKKEELLÄ ja ympäristöliikkeellä on ristiriitainen suhde. Modernin ympäristöherätyksen synnyttämässä liikehdinnässä eläinasia ja ympäristökysymys on usein liitetty yhteen.

Eläimet ovat ilmeisesti osa "luontoa", ja inhimilliset suhteet eläimiin – etenkin niiden ongelmat – nähdään osana ympäristöongelmien joukkoa. Toisaalta monet eläimet ovat niin ilmeisesti osa "kulttuurin" piiriä, että perinteisistä ympäristökysymysten näkökulmista monien eläinkysymysten merkitystä on kyseenalaistettu.

Näyttää siltä, että eläin- ja ympäristökysymysten yhteydessä ei ole kyse vain eläimistä, vaan tavasta tarkastella eläimiä ja mieltää ympäristökysymyksen luonne.

Eläinasialliikkeen historiassa eläimiä on tarkasteltu ensisijaisesti yksilöinä: inhimillisen toiminnan yksittä-

sinä kohteina, moraalisesti merkityksellisinä yksilöinä, yksilötoimijoina tai moraalisen statuksen omaavina yksilöinä. Eläinten kohtelua kritisoitua liikehdintä onkin syntynyt moraalipoliittisten liikkeiden pohjalta ja omaksunut niiden ajattelutapoja. Esimerkiksi eläinten oikeuksien ajatus on liittynyt yleisten ihmisoikeuksien ajamiseen ja niitä tukeneeseen yksilöeettiseen näkökulmaan.

YMPÄRISTÖAJattelun historiassa eläimet ovat taas tulleet esiin toisenlaisista perspektiiveistä. Eläimet ovat ekologisten suhdeverkostojen osia, lajinsa edustajia, populaation osia, ekosysteemien avain-tekijöitä, tuotannollisia resursseja... eläinten kautta näkyä hyvin, miten monin tavoin ympäristökysymys on muotoutunut.

Kyse on siis siitä, millä tavoin eläimet rakentuvat filosofisen, moraaliseen ja poliittisen ajattelun kohteiksi. Ne eivät ole sitä "paljaana", itseltään. Tarkastelun kohteeksi rakentu-

minen sulkee ollennoista joitain ulottuvuuksia ulos ja selventää toisia.

FILOSOFIAN TOHTORI Elisa Aaltolan teos *Eläinten moraalinen arvo* on kattavin suomenkielinen esitys eläinetiikan teemoista. Aaltola korostaa eläinten moraalisen arvon tai merkityksellisyyden pohdintaa nimenomaan yksilönäkökulmasta. Teos on kuitenkin monia vastaavia paljon monipuolisempi, sillä Aaltola tarkastelee eläimiä myös niille annettujen yhteiskunnallisten merkitysten kautta sekä ennen kaikkea huomioi itse eläimet – niiden erilaiset kyvyt. Abstrakti "eläin" muuttuu maailmassa eläväksi olennoiksi, jolla on oma näkökulma elämäänsä.

Aaltola käsittelee erilaisia eläinetiikan malleja ja niiden kritiikkiä ja päätyy etiikan kontekstuaalistiseen tarkasteluun. Toisin kuin useimmat eläinetiikat, hän ei hae yhtä teoriaa vaan näkee etiikan käytännöllisenä toimintana maailmassa. Jossain määrin teos kuitenkin seisoo kahdessa maailmassa: eläinten arvon "perustan" hakeminen ja moraalikäytäntöjen tunnustaminen eivät aina kohtaa.



Kari Väyrynen: *Ympäristöfilosofian historia - maaääitiimyytistä Marxiin. Eurooppalaisen filosofian seura ry., Tampere 2006.*

YHTENÄINEN HUOLI ympäristöstä sekä ympäristöongelman käsite ovat eittämättä kypsyneet 1900-luvulla. Sana 'ympäristö' sai hallitsevan merkityksensä samassa prosessissa, vaikka sillä onkin taustaa muun muassa maantieteeseen, biologian ja lääketieteen historiassa.

Luonto eri merkityksissään on kuitenkin ollut läsnä filosofian historiassa kautta aikojen. Tämä on väistämätöntä, sillä ihmisyyhteisöt ovat aina joutuneet pohtimaan aineellisen olemassaolon edellytyksiä ja moraalisia maailmankäsityksiään. Läntisessä aatehistoriassa 'luonto' ja sen sukulaisilmaukset ovat olleet keskeisiä.

KARI VÄYRYNEN on käynyt läpi mit-tavan määrän alkulähteitä ja sekun-däärikirjallisuutta ennen kaikkea eu-rooppalaisen aatehistorian varrelta, mutta myös esimerkiksi intialaista ja kiinalaista ajattelua sekä esihistorial-lisia kulttuureja koskevaa tutkimusta. Työn tuloksena syntyi kattava filoso-fisten luontokäsitysten kartoitus, joka ulottuu esihistorialliselta ajalta 1800-luvulle.

Väyrynen peräänkuuluttaa ympäristöfilosofialta sen oman his-torian tuntemusta ja luontosuh-teita koskevien ongelmien laa-jempaa ymmärrystä. Johdan-nossaan ja jälkisanoinaan hän luonnehtii ajatusta eräänlaises-ta dialektisesta ympäristöfiloso-fiasta ja korostaa etenkin mar-xilaisen ajattelun merkitystä ympäris-töfilosofialle.

KOKOELMA ON todella arvokas li-sä suomenkieliseen ympäristöfilosofi-

seen kirjallisuuteen, ja tietyistä ongel-mista huolimatta se kestää vertailun vastaavaan kansainväliseen keskus-teluun.

Väyrynen kuljettaa filosofisten luontokäsitysten rinnalla aikalaiskult-tuurien käytännöllisten luontosuh-teiden käsittelyä, vaikka se väistä-mättä jääkin osin ohueksi. Clarence Glackenin *Traces on a Rhodian Shore* (1967) sekä jokin uudempi ympä-ristöhistoriallinen tutkimus sopisivat hyvin rinnalle luettavaksi. Teoksen erityisansio on saksalaisen idealismin perinteen käsittely, joka jää vastaa-vissa esityksissä usein vähälle.

Kirjoittajan tausta näkyy eri aika-kausien käsittelyssä. Alkulähteiden osuus ja analyysin tarkkuus vaihtelevat, mutta selviä puutteita on vä-hän. Pohjoisamerikkalaisen luonto-ajattelun käsittely jää tosin sivuhuo-mautukseksi. Modernin ympäristöfi-losofian kehityksessä sillä on kuitenkin ollut merkittävä osuus.



Yrjö Haila & Chuck Dyke
(toim.): *How Nature Speaks*
- *The Dynamics of the Human*
Ecological Condition
Duke University Press, Durham
and London 2006.

VIIME VUOSIEN ympäristöfilosofisessa keskustelussa on toistuvasti nousut esiin ajatus luonnollisten ja kulttuuristen elementtien yhteen kietoutumisesta, sulautumisesta tai nivoutumisesta. Taustalla on monia tärkeitä keskusteluita. Luonto-kulttuuri -dualismin kritiikin myötä alettiin kyseenalaistaa dualismin "osapuolien" totallisoiminen: yleistävä puhe "luonnosta" tai "kulttuurista" ei lopulta kerro meille juuri mitään hyödyllistä. Paitsi kärjistettyä vastakainasettelua, kritisoitiin myös keskustelun reduisoitumista jompaankumpaan dualismin päähän. Tätä kautta



esimerkiksi ilmiselvältä tuntuva toteamus "ihminen on luontoa" jää melko tyhjäksi ilmaukseksi.

Samalla kyseenalaistettiin ennen kaikkea "puhtaan luonnon" idea. Konkreettisesti ympäristökeskustelussa se liittyi romantisoivien luontonäkemyksien ja pelkän "reservaatio-suojelun" kritiikkiin. Yleisemmällä tasolla kysyttiin, onko mielekäästä puhua koskemattomasta, puhtaasta tai alkuperäisestä luonnosta milloinkaan – luonnollisten järjestelmien muuntuvaisuus ja ihmisvaikutuksen väistämättömyys nostettiin esiin. Toisesta näkökulmasta korostettiin luontokäsitysten väistämättömyyttä kulttuurista luonnetta ja kytköksiä käytännön toimintaan.

Luonnon ja kulttuurin yhteen kietoutumisen idea on helppo esittää yleistasolla, mutta siitä on vaikea jatkaa. Kokoelmassa *How Nature Speaks* joukko suomalaisia ja kansainvälisiä kirjoittajia etsii mie-

lekkäitä metodologisia teitä tämän idean konkretisoimiseksi. Lähtökohdiana on kysymys: "Miten luonto puhuu?" Kysymys on tietoisien metaforinen, sillä kokoelman kirjoittajat kieltävät ajatuksen yksinkertaisesta kommunikatiivisesta suhteesta. "Luonnon puhe" ymmärretään luonnollisten elementtien väittämättömänä läsnäolonäinä inhimillisessä elämässä. Samalla vakiintuneet myytit luonnosta kielenä, koodina tai informaationa kyseenalaistetaan.

TEOKSEN KANTAVANA teemana on analoginen ymmärtäminen. Kokonaisteorian sijaan kirjoittajajoukko esittää tapauksia, joissa kulttuuristen ja luonnollisten elementtien dynamiikan samankaltaiset piirteet nousevat esiin. Tästä ei synny ontologista väitettä vaan ajatus oppimisesta: miten oppia ymmärtämään ihmiselämän ekologista luonnetta? Luontoja kuten kulttuureja on ymmärrettävä niiden itsensä kautta, ei jäykistyneiden myyttien avulla.